

Justiitsministri kõne kohtunike täiskogul 3. juunil 2022 (*alus kohtute seadus § 38 lg 3 p 1: Täiskogu kuulab ära Riigikohtu esimehe ja justiitsministri ettekande kohtu- ja õigussüsteemi arengust*).

Austatud kohtunikud, head täiskogu külalised

Paar nädalat tagasi avasin Kohtureform 30 konverentsiga põhiseaduse 30. sünnipäevale pühendatud ürituste sarja. Põhiseaduse olulisusest ei pea teile rääkima. Kõige muu kõrval on põhiseaduses paika pandud Eesti kohtusüsteemi ülesehitus ja seosed teiste võimuharudega. Väga olulisena on põhiseaduses kirjas ka põhiõigused, vabadused ja kohustused, millest mitmed kohtupidamist otseselt mõjutavad, määratledes põhiprintsiibid, mille alusel Eestis õigust mõista tuleb.

Kohtud peavad töötama inimeste kaitseks, õigusrahu tagamiseks ja õigusriigi hüvanguks. Põhiõiguste ja vabaduste kaitsmine aga ka kohustuste jõustamine on see, millest kohtunik oma otsuste langetamisel peab alati lähtuma. Kuid otsuste langetamine ja kohtute tegevus ei toetu ju üksnes põhiseadusele: on hulk eeldusi, mis peavad olema täidetud. Kodanik ootab, et tehtud otsus oleks õiglane, arusaadav ja lahenduseni jõutaks mõistliku aja jooksul.

Kodaniku rahulolu kohtutega peegeldab kohtute usaldusväärsus. Viimase avalike institutsioonide usaldusväärse uuringu järgi usaldab kohtuid 71% Eesti elanikest, see on väga kõrge näitaja. Muidugi tahaks eestlasele kohaselt, et see väga kõrge näitaja oleks veelgi kõrgem.

Kohtute usaldusväärsus sõltub mitmetest asjadest. Üks neist on sõltumatus. Kohtute sõltumatus ei ole kahtluse all, ei väljapool ega kohtunike endi hulgas. Euroopa Kohtute Haldamise Nõukodade võrgustiku (ENCJ) sel aastal läbi viidud uuring näitab, et Eestis on sõltumatusega olukord parem kui Euroopas keskmiselt.

Nii see rahvusvaheline uuring kui ka siseriiklikud küsitlused toovad välja kohtunike mure **töökoormuse** pärast. Ka 2021. aasta kohtustatistika näitas töökoormuse kasvu. Töökoormuse vähendamiseks on mitmeid teid. Üks neist on kohtunike ametikohtade arvu suurendamine.

Eelmise aasta oktoobris jõustus määruse muudatus, millega loodi Harju ja Tartu maakohtutesse juurde kohtuniku ajutisi ametikohti, et täita ajutiselt teenistusest eemal viibivate kohtunike kohti. Sellist võimalust ei ole kohtutel varem olnud. Käesoleva aasta kevadel loodi samadesse kohtutesse juurde veel 6 kohtuniku ametikohta.

Kokku on seega kahe täiskogu vahelisel perioodil juurde loodud 12 ametikohta. Kuivõrd konkursid uute kohtunike värbamiseks alles käivad, ei ole tegelik leevendus kohtuteni veel jõudnud, kuid see on saabumas.

Ministerium tegeleb praegu muudatustega, mille eesmärgiks on ringkonnakohtunike koormuse vähendamine ja ringkonnakohtute jõudluse suurendamine.

Kohtult oodatakse mitte üksnes kiiret, vaid ka kvaliteetset menetlust ja õiguslikult pädevat, arusaadavat lahendit.

Tõsiasi on see, et kohtuasjad on muutunud **keerulisemaks**. Õigussuhted muutuvad, vaidlused on piiriülesed, töötegemise, teenuste osutamise ja kokkulepete sõlmimise viisid muutuvad, ka seadused muutuvad. Ehk et elu muutub kõigis valdkondades ja koos sellega õigusvaidlused. Kõikide valdkondade muutused jõuavad ühel või teisel hetkel kohtuvaidlustesse.

Muutused tähendavad, et ka kohtunikud peavad pidevalt õppima ja end täiendama. Seda loomulikult tehakse, kuid väga laias valdkonnas teadmiste kõrgtasemel hoidmine pole inimlikult võimalik ja seepärast on kohtunike spetsialiseerumine paratamatu.

Eile kinnitati Vabariigi Valitsuses ja saadeti Riigikogule kohtute seaduse muutmise eelnõu, mis teiste muudatuste kõrval suurendab kohtunike spetsialiseerumist.

Eelnõu järgi tuleb maakohtutes moodustada tsiviil- ja süüteosakonnad. Kuna ühes kohtus võib olla mitu samaliigilist osakonda, siis saab osakond spetsialiseeruda kitsamale valdkonnale, näiteks perekonnaasjadele või, maksejõuetusele.

Lisaks suurele töökoormusele teeb kohtunikele muret ka **arenguvõimaluste** piiratus kohtusüsteemis. Kogemuste saamine, aga ka kohtuniku kogemuste edastamine on üks viis õppimiseks ja õpetamiseks, mida vajavad nii kohtud kui ka ühiskond laiemalt. Just seetõttu luuakse kohtunikule, kes on kohtunikuametist ajutiselt eemal selleks, et töötada mõnes riigiametis või ülikoolis õppejõuna, kindel võimalus senisele ametikohale tagasi pöörduda.

Eelmise täiskogu peateema oli **avalikkuse** juurdepääs kohtumenetlusele. Kaks päeva tagasi oli Riigikogus esimesel lugemisel kohtumenetluse avalikkuse eelnõu, mille eesmärgiks on suurendada kohtumenetluse avalikkust ja kohtupraktika kättesaadavust. Eelnõu eesmärk on tagada põhiseaduse kohtupidamise avalikkuse mõte ning teha seda nii, et inimestel ei kaoks julgus oma õiguste kaitseks kohtusse pöörduda.

Eelnõuga muutuvad kohtulahendid tulevikus Riigi Teatajas kõigis menetlusliikides avalikuks kohe pärast kohtuotsuse teatavaks tegemist. Seda viisil, mis tagab süütuse presumptsiooni, juurdepääsupiiranguga andmete ja eriliiki isikuandmete kaitse ning eraelu puutumatus.

Seadus peaks jõustuma 1. augustil 2023. aastal. Selleks ajaks peab olema valminud kohtute infosüsteemi arendus, mis eemaldab kohtulahendist isikuandmed ja avalikustab lahendi märkega „jõustumise ootel“.

Minu üks prioriteetidest justiitsministrina on **õiguskaare digitaliseerimine**. Eesti on kohtute digitaliseerimises Euroopas olnud teerajaja. Eesti on näidanud, et kohtud ja menetlusosalised saavad suhelda digitaalselt, et on võimalik loobuda pabertoimikust ja pidada istungeid virtuaalselt. Kuid edasi minna on veel küll ja veel.

Parlamendi menetluses on kriminaalmenetluse revisjoni eelnõu. Et see väga mahukas ja pikalt ettevalmistatud eelnõu edeneks, olen saatnud Riigikogu õiguskomisjonile ettepaneku keskenduda nimetatud eelnõu puhul just digitaalset menetlust toetavatele muudatustele. Lisaks olen teinud ettepaneku kaaluda ka mõningaid kiiremini rakendatavaid ja vähem vaidlusi tekitavaid menetlust lihtsustavaid ja lühendavaid muudatusi.

Justiitsministeeriumis on valminud süüteomenetluse **digitaliseerimise teekaart** ja käib infosüsteemide arendamine. Nimetan paar suuremat tähtjalist eesmärki. 2023. aasta II poolaastal peaks jõudma selleni, et kiirmenetlus kriminaalasjades toimuks digitaalselt. 2025. aastal võiks jõuda täisdigitaalse kriminaalmenetluse ning 2026. aastal täisdigitaalse väärteomenetluste rakendamisele.

Eesti ühiskond muutub järk-järgult **lapsesõbralikumaks**. On väga palju ametlikke ja vabatahtlikke tegevusi, mis suurendavad laste heaolu ja parandavad nende õiguste kaitset. Ka Eesti ühiskonna sisemised arusaamad ja käitumisviisid on muutumas järjest laste- ja noortesõbralikumaks. Seda peegeldab seegi, et viimase aasta jooksul Eesti ühiskond arutlenud mitme lapsi ja noori puudutavat valusat teemat. Ka kohtud ei ole jäänud aruteludest kõrvale ja on läinud kaasa muutustega. Mul on selle üle ülimalt hea meel.

Viimane Euroopa Komisjoni poolt avaldatud õigussüsteemide tulemustabel Justice Scoreboard osutab, et Eestis on nüüdseks olemas kõik eeldused lapsesõbralikuks õigusemõistmiseks. Info ja koolitused on kättesaadavad, alaealistega seotud kohtuasjadele spetsialiseerumine on muutunud sisukaks.

See on keeruline valdkond, mistõttu tunnustan ja hindan kõiki spetsialiste, kes õigussüsteemi vaatevälja sattunud lapse ja noorega asjatundlikult ja hoolivalt tegelevad.

2022. aastal valmis Tartu Ülikooli poolt läbi viidud analüüs „**Laps perevägivalda pealtnägijana**“. Uuringul oli kaks fookust: ühelt poolt õiguslik ja teiselt pool praktika.

Me saime ülevaate, milline on tänane praktika perevägivalda pealt näinud laste menetlusse kaasamisel, nende õiguste ja huvide tagamisel ning toetamisel nii menetluses kui sotsiaalsüsteemis. Uuring hindas ka seda, kas Eesti regulatsioon on perevägivalda pealt näinud laste menetluslike õiguste osas kooskõlas Eestile siduvate rahvusvaheliste konventsioonide ja soovitusetega. Leiti, et laias plaanis on lähisuhtevägivalda pealt näinud last puudutav regulatsioon kooskõlas rahvusvaheliste nõuetega. Peamine kitsaskoht puudutab aga laste menetluslike õiguste tagamist. Sellega tuleb nüüd lähiajal meil üheskoos tegeleda.

18. mail 2022 võttis Riigikogu vastu seaduseelnõu, millega tõstetakse **seksuaalse enesemääramise eapiir** seniselt 14-lt eluaastalt 16-le ja sätestati nn Romeo-Julia klausel. Muudatuse eesmärk on paremini kaitsta lapsi seksuaalkuritegude eest ning karistada toimepanijaid.

Karistamine ei saa olla eesmärk omaette. Väga oluline on seksuaalvägivalla hukkamõistmine ja probleemi teadvustamine kogu ühiskonnas. Seksuaalvägivalla ohvrid – lapsed, aga ka täiskasvanud – vajavad abi ja tuge. Peab pingutama selle nimel, et nad saaksid eluga edasi minna ja et nende suhtes toime pandud kuritegu ei rikuks nende tulevikku.

See sõltub väga palju ka sellest, milline on vägivalla, eriti seksuaalvägivalla, ohvrite kokkupuude õigussüsteemiga. Väga palju on tehtud, kuid kahjuks on lugusid – ja need ringlevad aastaid -, mis peletavad ohvraid abiotsimisest eemale ja teevad kurjategijate karistamise võimatuks või vähemalt väga keeruliseks. Seetõttu peame ühiskonnana pingutama, sealjuures kasutades õigust – seda vajadusel parandades ja täiendades ning rakendades -, et tõesti vägivald saaks ohjatud, ta väheneks ja kaoks.

Õiguspoliitika valdkonnas on edukalt lõppenud kaks revisjoni. Valdkonna revisjonid on ambitsioonikad ettevõtmised ja need võtavad paratamatult aega.

Ühinguõiguse revisjoniga alustati aastal 2014, analüüsietapi järgselt alustas 2016. aasta augustis töörühm, mis lõpetas oma töö viimase eelnõu esitamisega Vabariigi Valitsusele eelmise aasta lõpus.

Keskseks ühinguõiguse revisjoni töörühma ettepanekutel põhinevaks eelnõuks on käesoleva aasta 13. aprillil vastu võetud **äriregistri** seaduse eelnõu, millega ühtlustatakse kõigi eraõiguslike juriidiliste isikute registriregulatsioon.

Revisjoni töörühma ettepanekud olid aluseks 2020. aasta 10. märtsil Riigikogus vastu võetud osaühingu osa võõrandamise regulatsiooni muudatusele, mis võimaldavad osa võõrandamise tehinguid teha lihtsamalt.

Eelmise aasta mais võeti Riigikogus vastu seadusmuudatused, mis laiendasid elektroonilisi võimalusi juriidiliste isikute koosolekute korraldamisel. Novembris

aga sai seaduseks eelnõu digilahendustest äriühinguõiguses, mis käsitles ka välismaa äriühingu filiaale puudutavaid küsimusi.

Revisjoni raames valmis põhjalik analüüs, mis käsitleb lisaks Eesti õigusele põhjalikumalt ka terve hulga võrdlusriikide seadusi, olemasolevat kohtupraktikat ning eesti ja võõrkeelset õiguskirjandust. Sellega sai temast oluline osa ühinguõigust käsitlevas õiguskirjanduses.

Ühinguõiguse revisjonis osalesid mitmed revisjoni toimumise ajal kohtunikeks saanud ühinguõiguse eksperdid. Täna tehtud panuse eest kohtunik **Margit Vutti**, ühinguõiguse revisjoni töörühma juhti riigikohtunik **Urmas Volensit**, riigikohtunik **Kalev Saaret** ning Riigikohtu esimeest **Villu Kõve**.

Maksejõuetusõiguse revisjon algas 2015. aastal ning lõppes selle aasta märtsis. Revisjoni käigus koostati kaks eelnõu.

Esimene neist tegeles **pankrotiõiguse küsimustega** ning muudatused jõustusid osaliselt eelmise ja osaliselt selle aasta alguses. Seadusmuudatused korraldasid ümber nõuete kaitsmise ja tunnustamise korra ning suurendasid kohtunike ja kohtute spetsialiseerumist maksejõuetuse asjadele. Kohe-kohe peaks tööd alustama ka maksejõuetuse teenistus.

Teine, **füüsilise isiku maksejõuetuse seaduse eelnõu** tegeles füüsilise isiku maksejõuetuse küsimustega ning saneerimise ja maksejõuetuse direktiivi ülevõtmisega. Füüsilise isiku maksejõuetuse seaduse eelnõu võeti vastu kolmapäeval ja see jõustub 1. juulil.

Seadusega muudetakse füüsilise isiku maksejõuetusmenetlused kiiremaks, tõhusamaks ja vähemkulukaks. Uus tervikseadus reguleerib füüsilise isiku maksejõuetusmenetluse algatamist, võlgade ümberkujundamist ja kohustustest vabastamise menetlust. Pankrotimenetlus jääb endiselt pankrotiseaduse reguleerida. Lisaks füüsiliste isikute maksejõuetuse küsimustele toimuvad muutused ka juriidiliste isikute saneerimismenetluses, mis loodetavasti parandab selle menetluse hetkel mitte just parimat mainet ja suurendab selle kasutamist.

Revisjoni aitasid läbi viia tunnustatud maksejõuetuse eksperdid, sealhulgas mitmed kohtunikud. Suurt tunnustust ja tänu väärivad kohtunikud **Kersti Kerstna-Vaks, Kai Härmand, Ülle Raag, Triin Uusen-Nacke, Kai Kullerkupp ja Merike Varusk** ning Riigikohtu esimees **Villu Kõve**.

Ukrainas toimuv sõda, Venemaale ja Valgevenele kehtestatud sanktsioonid ja meile saabunud põgenikega seotud küsimused on õigusasutuste lauale toonud uued probleemid, mille lahendamiseks ei ole aega töötada põhjalikus, rahulikult analüüsisvas ja arutlevas töövormis. Tekkinud on meiliringid, virtuaalkohtumised ja kiiresti korraldatud ümarlauad. Ka tänase täiskogu korraldajad on kasutanud võimalust, et kõik Eesti kohtunikud on ühiselt kokku tulnud ja nii arutatakse väga päevakajalistel teemadel ehk siis **Eesti-Vene õigusabi lepingu rakendamist ja kohtute töökorraldust sõjaolukorras**. Esimene on väga praktiline ja akuutne küsimus, teine loodetavalt mitte kunagi rakendamist leidev, kuid siiski hädasti rahuajal läbikaalumist vajav teema. Arutelu tulemused aitavad valitsusel ja Eesti riigil lahendada olulisi küsimusi, seetõttu ootan huviga selle tulemusi.

Tänaseks teame, et iga valdkond peab olema valmis kriisiks. Kohtute toimetulek covid-kriisis oli muljetavaldavalt hea, möödunud aastal valmistusid halduskohtud ja halduskolleegiumid ebaseaduslike piiriületajate kriisiks, kuid tänane olukord Euroopas on viinud meid kohtutele kriisikohvrite hankimisele, kiirkäivitatud kriisideks valmisoleku seaduse eelnõu ettevalmistamise ning sõjaolukorras kohtupidamise sätete väljatöötamise.

Dünaamilised ajad nõuavad kiiret reageerimist ja leidlikkust. Võib tunduda, et kiireks reageerimiseks on vajalik vaid üks otsustav inimene, kes ütleb, kuidas ja mida peab. Tegelikult nõuavad sellised ajad hoopis seda, et mõttetöö oleks intensiivne ja mitmetahuline, et juletakse vaadata asju tavapärasest teise nurga alt, et ei sukeldutakse isiklikesse või korporatiivsetesse kaevikutesse, vaid kuulatakse, mõeldakse kaasa ja pakutakse lahendusi. Seda sealjuures võimalikult kiirelt.

Mulle tundub, et just selliselt on Eesti ühiskond viimased kolmkümmend-kolmkümmend viis aastat käitunud. Eesti on saanud hakkama, sealjuures hästi.

Õigussüsteem ja kohtud on saanud hakkama. Kusjuures kohtunike panus on olnud kõige selle juures märkimisväärne. Pole kahtlust, et on seda ka edaspidi.

Täna teid seni tehtu eest, heade mõtete ja arutelude eest! Loodan, et teie head mõtted ja kaasalöömisind aitab teha neid muutusi, mida Eesti ühiskond vajab. Head täiskogu jätku!